

ΤΑΞΗ: Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ: ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ

Ημερομηνία: Τετάρτη 15 Απριλίου 2026
Διάρκεια Εξέτασης: 3 ώρες

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Α. ΔΙΑΔΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1.α) 1. Στην εποχή του Αριστοτέλη υπήρχε ασυμφωνία ως προς το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που έπρεπε να εφαρμοστεί.

ΣΩΣΤΟ : « νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων...»

2. Οι απόψεις των ανθρώπων συγκλίνουν ως προς το περιεχόμενο του όρου «αρετή».

ΛΑΘΟΣ : «περί τε τῶν πρὸς ἀρετὴν οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον...»

3. Σύμφωνα με την άποψη του Αριστοτέλη δεν είναι φανερό ποια έργα ταιριάζουν σε ελεύθερους και ανελεύθερους ανθρώπους.

ΛΑΘΟΣ : «διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν,»

β) «ὅτι δὲ οὐ πάντα» : τὰ ἀναγκαῖα

«ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν» : τῶν χρησίμων

«ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις» : Βάναυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν,

γ) - εἶναι φανερό ὅτι πρέπει νὰ διδάσκονται ἀπὸ τὰ χρήσιμα τὰ ἀναγκαῖα

B1.

A) Ο Αριστοτέλης, για να δικαιολογήσει γιατί χρειάζεται να καθοριστούν τα γνωρίσματα της παιδείας και ο τρόπος με τον οποίο οι νέοι εκπαιδεύονται, αναφέρεται σε διαπιστώσεις για τον χαρακτήρα της παιδείας και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην εποχή του. Επισημαίνει τη διαφωνία για τον σκοπό και το περιεχόμενο της παρεχόμενης παιδείας. Οι άνθρωποι διαφωνούν για το αν οι νέοι είναι καλό να εκπαιδεύονται με σκοπό την κατάκτηση της **αρετής** και του **άριστου βίου** και αν πρέπει να αποβλέπουν

με την παιδεία **στην πνευματική καλλιέργεια ή στη διάπλαση ήθους**. Έτσι, άλλοι υποστηρίζουν ότι η παιδεία πρέπει να στοχεύει: **«πρὸς ἀρετήν»**: Η αρετή αναφέρεται και στο καθαρά λογικό μέρος της ψυχής (διανοητικές αρετές) και σε ενέργειες της βούλησης, που ελέγχονται όμως από τη λογική, αλλά γεννιούνται με τον εθισμό (ηθικές αρετές). Η αρετή αποτελεί τη βάση του «αίρετωτέρου βίου». **«πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον»**: Ο άριστος βίος απασχόλησε τον Αριστοτέλη στα τρία πρώτα κεφάλαια του έβδομου βιβλίου των *Πολιτικών* και οπωσδήποτε στα *Ηθικά Νικομάχεια*. Εννοεί μάλλον τον άριστο βίο που προβάλλει κάθε πολιτική κοινωνία στα μέλη της ως «αίρετώτερον βίον» (=προτιμότερο βίο). Γίνεται σαφές ότι ο άριστος βίος συνδέεται με το άριστο πολίτευμα. Άριστη πολιτεία είναι εκείνη που εξασφαλίζει τον «αίρετώτατον βίον», την άριστη ζωή για το άτομο και το σύνολο συγχρόνως. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει ένας και μοναδικός άριστος βίος, αλλά τόσοι όσα και τα πολιτεύματα. Σύμφωνα πάλι με μελετητές, ο άριστος βίος ανήκει στο «λόγον ἔχον», το θεωρητικό και ανώτερο μέρος της ψυχής. Επίσης, άλλοι υποστηρίζουν ότι η παιδεία πρέπει να στοχεύει: **«πρὸς τὴν διάνοιαν»**: Ορισμένοι θεωρούν ότι η παιδεία έχει νόημα ως **άσκηση του νου**, ως μαθητεία μόνο του πνεύματος. **«πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἥθος»**: Από την άλλη η διαμόρφωση **ηθικού χαρακτήρα** αποτελεί και αυτή κύριο διακύβευμα της παιδείας, το οποίο έχει υποστηρικτές, αλλά και αρνητές. Ο ρεαλιστικός και εμπειρικός χαρακτήρας της αριστοτελικής σκέψης φαίνεται και στη διαπίστωση ότι η έρευνα για την παιδεία δεν διευκολύνεται από την παρατήρηση της τότε παρεχόμενης εκπαίδευσης. Κρίνει, λοιπόν, ο Αριστοτέλης ότι η απουσία νομικού πλαισίου για την εκπαίδευση και ο ιδιωτικός της χαρακτήρας προσανατολίζουν τους ανθρώπους σε ανόμοιες επιλογές παιδείας με πολιτικές βέβαια επιπτώσεις στην ενότητα και στην ευδαιμονία της πόλης. Διακρίνει στην εποχή του και μας παραδίδει τρεις τύπους παιδείας:

α) την ωφελιμιστική παιδεία, με την οποία επιδιώκεται το πρακτικό και το ωφέλιμο, τα **χρήσιμα για τη ζωή** («τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον»)

β) τη «γνωσιοκεντρική / νοησιαρχική, η οποία δίνει προτεραιότητα στην καλλιέργεια του νου, σε **αυτά που απλώς προάγουν τη γνώση** («τὰ περιττά»). Πρόκειται για την εκπαίδευση στην οποία κυριαρχεί ο νοησιαρχικός χαρακτήρας με τον εμπλουτισμό των

γνώσεων των νέων, που τυος προετοιμάζει και τους οδηγεί στην εξειδικυμένη επιστημονική γνώση, χωρίς όμως απραίτητα να ικανοποιούνται και πρακτικοί σκοποί. γ) την ηθοπλαστική η οποία προτάσσει τη διάπλαση του ήθους των παιδιών, **αυτά που τείνουν προς την αρετή** («τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετήν»). Πρόκειται για γνώσεις που αποσκοπούν στην ηθική ανάπτυξη και την καλλιέργεια της ψυχής του ανθρώπου. Μορφωτικά αγαθά που θα μπορούσαν να συνδράμουν στην ηθική διάπλαση του ανθρώπου είναι η δικαιοσύνη, η ελευθερία, η αληθεία, το αισθητικά ωραίο, η αγάπη, ο αλτρουισμός.

Με τη φράση «ἐμποδὼν παιδείας» ο Αριστοτέλης εννοεί την παιδεία με την οποία είμαστε καθημερινά σε επαφή, την παιδεία που ισχύει στην κοινωνία μας. Σε ένα παρακάτω χωρίο των *Πολιτικών* (*Πολιτικά* 1337 b 23) αναφέρει τι αποτελούσε συνήθως την παιδεία του καιρού του. Τα μαθήματα, λοιπόν, που διδάσκονταν εκείνη την εποχή, τα διακρίνει σε τέσσερεις κλάδους και ήταν:

- α) **ανάγνωση και γραφή**, αντικείμενα τα οποία θεωρούνταν χρήσιμα για τη ζωή («χρήσιμα πρὸς τὸν βίον»),
 - β) **γυμναστική**, η οποία συντελούσε στην καλλιέργεια της ανδρείας,
 - γ) **μουσική**, η οποία θεωρούνταν και χρήσιμη για τη ζωή και ασκούσε ηθική επίδραση στον άνθρωπο,
 - δ) μερικές φορές **σχέδιο και ζωγραφική**, δεξιότητες που θεωρούνταν κι αυτές χρήσιμες για τη ζωή.
- Η **αριθμητική** δεν αναφέρεται, επειδή ίσως στην Αθήνα αυτή διδασκόταν στο σπίτι και όχι στο σχολείο.

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο Αριστοτέλης στο κείμενο «Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ ...[ἢ τὴν ψυχὴν] ἢ τὴν διάνοιαν» αναγνωρίζει την απουσία νομοθετικού πλαισίου από μέρους της πολιτείας για την εκπαίδευση, γεγονός όμως που επηρεάζει άμεσα την καθημερινότητα. Συγκεκριμένα, οι Αθηναίοι πολίτες αποπροσανατολίζονται με αποτέλεσμα καθέννας να οδηγείται σε διαφορετικές επιλογές παιδείας. Ο φιλόσοφος μέσα από την

παρατήρηση στο παρεχόμενο εκπαιδευτικό σύστημα της εποχής του διακρίνει και παραδίδει τρεις προβαλλόμενους τύπους παιδείας, την ωφελμιστική, την ηθοπλαστική και την γνωσιοκεντρική. Ο Αριστοτέλης, με το θάρρος της γνώμης του, εφαρμόζει την αρετή της μεσότητας και συνδυάζει στο προτεινόμενο σύστημα εκπαίδευσης χαρακτηριστικά και από τους τρεις τύπους παιδείας, ανάμεσα στους οποίους όμως κυριαρχεί ένας, ο ηθοπλαστικός χαρακτήρας. Με την τάση του Αριστοτέλη να στηρίζεται στην αρχή της μεσότητας, ως αποτελεσματικό οδηγό στην διευθέτηση υποθέσεων της πόλεως, φαίνεται πως συμφωνεί και ο Ισοκράτης, στην προσπάθειά του να προβάλλει το δικό του εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Ειδικότερα, ο Αριστοτέλης επιμένει στο γεγονός ότι καθ' όλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας οι νέοι είναι ανάγκη να εφοδιαστούν με γνώσεις πρακτικές και χρήσιμες για τη ζωή, με τον περιορισμό να διδαχθούν μόνο τις αναγκαίες, αποφεύγοντας τόσο την υπερβολή όσο και έλλειψη. Με παρόμοιο τρόπο μέσα από το λόγο του Ισοκράτη διακρίνεται η αρχή της μεσότητας σε διάφορες εκφάνσεις της καθημερινής ζωής, ιδιαίτερα στην διδασχή τρόπων συμπεριφοράς και αντιμετώπισης των συνανθρώπων μας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η προσπάθεια των πολιτών να είναι δίκαιοι και αξιοπρεπείς προς αυτούς που συναναστρέφονται, δηλαδή να φέρονται με καλοσύνη και ηπιότητα προς τους φίλους αλλά με ηρεμία να ανέχονται και τους δυσάρεστους τύπους (*Επειτα εκείνους που είναι αξιοπρεπείς και δίκαιοι ... καλοσύνη και ηπιότητα*). Επιπρόσθετα αξιοσημείωτη είναι η εγκράτεια προς τις απολαύσεις αποτέλεσμα της μεσότητας (εγκράτεις εις τας ηδονάς, ... της φύσεως της ανθρωπίνης). Παράλληλα, η έννοια της μεσότητας εντοπίζεται και στον τρόπο αντιμετώπισης της τύχης, διότι είναι σημαντικό ο καθένας να μην επηρεάζεται ούτε να υπερηφανεύεται για μια κατάσταση στην οποία έτυχε να βρεθεί, αλλά να διατηρεί σώας τας φρένας και να είναι ταπεινός, τόσο ως προς τα αγαθά που απέκτησε από τύχη, όσο και ως προς τα αγαθά που ο ίδιος μόχθησε (*Τέταρτον, και σπουδαιότερο, αυτούς που δεν τους διαφθείρει της τύχης η εύνοια, ... φυσικό τους χαρακτήρα και την ορθοφροσύνη τους.*).

Παρόλα αυτά, ανάμεσα στα δύο εκπαιδευτικά προγράμματα που προβάλλονται εντοπίζεται και μια βασική διαφορά. Πιο συγκεκριμένα ο Αριστοτέλης, υιοθετεί ένα σύστημα παιδείας, στο οποίο οι νέοι δεν θα διδαχθούν τίποτα περισσότερο και τίποτα λιγότερο από όσα τους είναι απαραίτητα για να ανταποκριθούν στην πρακτική πλευρά

της ζωής, στηρίζοντας με αυτόν τον τρόπο τον ωφελμιστικό χαρακτήρα της παιδείας. Όμως, διευκρινίζει πως μεγαλύτερη σημασία έχει η διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα, ώστε να αποκτήσουν γνώσεις που θα συμβάλουν στην πνευματική του καλλιέργεια και θα συνάδουν αυτές μάλιστα με τα χαρακτηριστικά ενός ελεύθερου ανθρώπου. Από την άλλη μεριά, ο Ισοκράτης δίνει έμφαση στον ωφελμιστικό χαρακτήρα της παιδείας από τη δεύτερη κιόλας περίοδο του λόγου του (*Πρώτα πρώτα αυτούς που χειρίζονται καλά τα ζητήματα που τους παρουσιάζονται κάθε μέρα και έχουν τη νοημοσύνη να επωφελούνται των περιστάσεων και να είναι ικανοί να πετυχαίνουν τις περισσότερες φορές εκείνο που συμφέρει*). Ουσιαστικά, θεωρεί μορφωμένους αυτούς τους πολίτες που μπορούν αποτελεσματικά να διαχειρίζονται ζητήματα της καθημερινότητας, να επωφελούνται από αυτές τις περιστάσεις με απώτερο στόχο μάλιστα να πετυχαίνουν, τις περισσότερες φορές τουλάχιστον, αυτό που τους συμφέρει. Συνοπτικά, τα δυο εκπαιδευτικά προγράμματα σπουδών διαφέρουν ως προς το πρωταρχικό τους μέλημα, αφού στην περίπτωση του Αριστοτέλη, σκοπός της διδασκαλίας αποτελεί η ενδυνάμωση του νέου με ηθικά κυρίως εφόδια ενώ στην περίπτωση του Ισοκράτη, η εξάσκηση σε έναν ωφελμιστικό τρόπο σκέψης, ώστε καθένας να επιτυγχάνει αυτό που επιθυμεί με άμεσο και πρακτικό τρόπο.

B3. α.

Θεμέλιο : νομοθετητέον

Αυθαίρετος : διηρημένων

Βέβαιος : άμφισβητείται

Ένταση : τείνοντα

Πέδιλο: έμποδών

Διασώστης : τὸ σῶμα

β. διάκριση, εξαιρετική, χρήση, ποδαρικό

B4. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση :1 Α ,2 Γ ,3 Α, 4 Γ ,5 Β

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**Β. ΑΔΙΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ**

Γ1. Εκείνο που χειροτέρεψε πολύ την κατάσταση ήταν η συγκέντρωση μέσα στην πόλη όλου του πληθυσμού της υπαίθρου. Υπέφεραν περισσότερο οι πρόσφυγες (ή όσοι έρχονταν στην πόλη). Επειδή δεν υπήρχαν αρκετά σπίτια (καταλύματα) αλλά ζούσαν σε αποπνικτικές (ζεστές) καλύβες εκείνη την εποχή του χρόνου, ο θάνατος τους έβρισκε χωρίς καμία τάξη και κείτονταν νεκροί πεθαίνοντας και πέφτοντας ένας πάνω στον άλλο και άλλοι σέρνονταν στους δρόμους, ενώ άλλοι ετοιμοθάνατοι, από την επιθυμία για νερό (ή τη δίψα τους), μαζεύονταν γύρω από τις πηγές (βρύσες). Οι περίβολοι των ναών (ή τα ιερά), όπου είχαν καταφύγει (κατασκηνώσει), ήσαν γεμάτοι νεκρούς που πέθαιναν και έμεναν εκεί γιατί καθώς φούντωνε το κακό (ή τους πνίξε το κακό/συμφορά), οι άνθρωποι, μην ξέροντας τι θα απογίνουν, αδιαφορούσαν πια για τα ιερά και τα όσια. Δεν τηρούσαν πια καμιά απ' τις τελετές για την ταφή των νεκρών που εφάρμοζαν στο παρελθόν κι ο καθένας έθαβε (τους δικούς του) όπως μπορούσε.

Γ2. Η νόσος προκάλεσε και πολλά άλλα κακά που πρώτη φορά παρουσιάστηκαν στην πολιτεία, γιατί ο καθένας τολμούσε πιο φανερά, τώρα, να κάνει πράγματα που πριν τα έκανε κρυφά, και τούτο επειδή έβλεπαν πόσο απότομη είναι η μεταβολή της τύχης του ανθρώπου (ρόγον γάρ έτόλμα τις ἅ πρότερον ἀπεκρύπτετο μὴ καθ' ἡδονὴν ποιεῖν, ἀγχίστροφον τὴν μεταβολήν). Πλούσιοι πέθαιναν ξαφνικά και φτωχοί, που δεν είχαν ποτέ τίποτε, τους κληρονομούσαν κι έπαιρναν αμέσως όλη τους την περιουσία (τῶν οὐδὲν πρότερον κεκτημένων, εὐθύς δὲ τάκείνων ἐχόντων). Έτσι, οι περισσότεροι, βλέποντας πόσο εφήμερος είναι ο πλούτος και αβέβαιη η ζωή, βιάζονταν να ξοδέψουν τα χρήματά τους και να τα χαρούν (ὥστε ταχείας τὰς ἐπαυρέσεις καὶ πρὸς τὸ τερπνὸν ἡξίουں ποιεῖσθαι, ἐφήμερα τὰ τε σώματα καὶ τὰ χρήματα ὁμοίως ἡγούμενοι). Κανείς δεν ήταν πια πρόθυμος να υποβληθεί σ' οποιοδήποτε κόπο για κάτι που άλλοτε μπορούσε να φανεί χρήσιμο, και τούτο επειδή σκεπτόταν ότι ήταν πιθανό να πεθάνει προτού τελειώσει εκείνο για το οποίο θα κόπιαζε (καὶ τὸ μὲν προσταλαιπωρεῖν τῷ δόξαντι καλῷ οὐδεις πρόθυμος ἦν, ἄδηλον νομίζων εἰ πρὶν ἐπ' αὐτὸ ἐλθεῖν διαφθαρήσεται). Η ευχαρίστηση της στιγμής και το άμεσο κέρδος κατάντησε να θεωρείται καλό και χρήσιμο (ὅτι δὲ ἤδη τε ἡδὺ πανταχόθεν τε ἐς αὐτὸ κερδαλέον, τοῦτο

καὶ καλὸν καὶ χρήσιμον κατέστη). Οὐτε ο φόβος των Θεῶν οὐτε οὖ νόμοι των ἀνθρώπων τους συγκρατοῦσαν (θεῶν δὲ φόβος ἢ ἀνθρώπων νόμος οὐδεὶς ἀπεῖργε).

Γ3α. τὰ ἄστη (ἢ ἄστεα) / τοῖς ὕδασι(ν) / οὗ / ῥάδιος / τοῖς ὀρῶσι / ὀρῶσιν

Γ3β. ἀπέθανες / ξυνταράχθητι / τολμῶμι - τολμῶην / σχόντων / καταστῶμεν

Γ4α. ἔτους: γενική διαιρετική στη λέξη ὥρα

ἡμιθνήτες : Επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου στο ἐκαλινδοῦντο

νεκρῶν : Γενική αντικειμενική από τη λέξη πλέα

ὑπερβιαζομένου : γενική ἀπόλυτη αιτιολογική μετοχή στο ἐς ὀλιγορίαν ἐτράποντο με υποκείμενό της το τοῦ κακοῦ

οἷς : Αντικείμενο του ρήματος ἐχρῶντο

Γ4β. Ο πλάγιος λόγος εἶναι ἡ δευτερεύουσα πλάγια ἐρωτηματική πρόταση ὅ,τι γένωνται τὴν ὁποία μετατρέπουμε σε εὐθεία ἐρώτηση μετατρέποντας τὴν ἀναφορική ἀντωνυμία σε ἐρωτηματική ἀφήνοντας τὴν ἀπορηματική ὑποτακτική ὡς ἔχει ἀλλά σε α' πληθυντικό πρόσωπο :

➤ Τί γενώμεθα;

Γ4γ. Ἡ δευτερεύουσα πρόταση εἶναι ἡ «ὡς ἕκαστος ἐδύνατο» ἀναφορική παραβολική του τρόπου που εἰσάγεται με τὸ ἀναφορικό ἐπίρρημα ὡς, ἐκφέρεται με ὀριστική ἐδύνατο γιὰ νὰ δηλώσει γεγονός πραγματικό καὶ λειτουργεῖ ὡς ἐπιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο ρήμα ἐξάρτησής της ἔθαπτον.